

ПОНЯТТЯ політичної функції Української держави

Л. Р. Наливайко

доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри загальноправових дисциплін Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

У статті проаналізовано інтерпретації змісту терміна «політична функція Української держави», визначено її місце в системі об'єктних функцій сучасної держави, виокремлено та обґрунтовано наукові підходи до розуміння змісту політичної функції Української держави в

М. В. Беляєва

старший викладач кафедри загальноправових дисциплін Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

умовах формування громадянського суспільства.

Ключові слова: *політична система суспільства, політична сфера, політична функція Української держави, політичне життя, політичний процес, функція держави.*

В статті проаналізовані інтерпретації содержания терміна «политическая функция Украинского государства», определено ее место в системе объектных функций современного государства, выделены и обоснованы научные подходы к пониманию содержания политической функции Украинского государства в условиях формирования гражданского общества.

Ключевые слова: политическая жизнь, политическая система общества, политическая сфера, политическая функция Украинского государства, политический процесс, функция государства.

There is analyzed in the article the interpretations of content of term «political function of Ukrainian state», is defined its place in the system of object functions of modern state, marked out and substantiated scientific approaches to the interpretation of content of political function of Ukrainian state in conditions of civil society forming.

Keywords: political life, political process, political sphere, political system of society, political function of Ukrainian state, function of state.

Сучасна Українська держава здійснює цілісну, повноцінну систему об'єктних функцій держави. Однією з цих функцій є політична, наукова розробка якої є актуальним завданням юридичної науки, розв'язання якого забезпечує успішність становлення і розбудови демократичної, соціальної, правової держави в умовах формування громадянського суспільства в Україні. У перехідних умовах розвитку нашої держави, в умовах глибоких трансформаційних перетворень в політичній сфері проблематика політичної функції набуває не тільки теоретичного, а й практичного значення.

Сучасний стан розвитку науки характеризується відсутністю монографічних та дисертаційних досліджень, присвячених проблемам функціонування держави в політичній сфері. Сьогодні серед науковців немає єдності щодо визначення поняття, змісту, механізму реалізації, місця та ролі політичної функції в системі функцій держави. Більшість аспектів цієї проблематики досліджені фрагментарно, залишаються невіршеними та дискусійними.

Діяльність держави в політичній сфері має стратегічну спрямованість на створення життєздатного демократичного суспільства. За таких умов значну роль відіграє держава, яка, виконуючи політичну функцію, виступає в ролі арбітра в конфлікті інтересів різних соціальних груп і прошарків суспільства, забезпечує ефективну реалізацію та захист прав людини, інтересів меншості заради загального блага [1, с. 75; 2 с. 103; 3, с. 28-31]. Держава і громадянське суспільство є рівними суб'єктами, саме за таких умов можливе забезпечення відповідальності не лише особистості перед державою, а й держави перед особистістю. Безумовно, подібні судження мають наукову цінність, проте можуть бути застосовані лише до повністю сформованих, стабільних та розвинутих систем.

У вивченні політичної функції держави вихідною категорією є «політика». Тому розробка теоретичної моделі політичної функції держави потребує визначення змісту терміна «політика», його етимологічного походження та спорідненості з іншими поняттями. Цей термін грецького походження, у перекладі «*politika*» означає державні та суспільні справи. Він є похідним від іншого давньогрецького слова «*polis*», що означає «місто-держава».

У тлумачному словнику С. Ожегова термін «політика» подається в трьох значеннях. По-перше, політика – це ді-

яльність органів державної влади і державного управління, яка відображає суспільний лад та економічну структуру держави, а також діяльність суспільних класів, партій та інших класових організацій, суспільних угруповань, що визначається їх інтересами та цілями. По-друге, політика – це питання і події суспільного, державного життя. По-третє, політика – це характер дій, які спрямовані на досягнення чого-небудь та визначають відносини з людьми [4, с. 552].

У Новому тлумачному словнику української мови термін «політика» визначається як цілі й завдання, що їх ставлять суспільні класи в боротьбі за свої інтереси (методи і засоби досягнення цих цілей і завдань); загальний напрямок, характер діяльності держави, певного класу або політичної партії; напрямок діяльності держави або політичної партії у тій чи іншій галузі в певний період; події і питання внутрішньодержавного і міжнародного суспільного життя [5, с. 776]. У цьому визначенні в тому чи іншому аспекті враховані різні підходи до тлумачення терміна «політика».

В енциклопедичній філософській літературі політика – це сфера діяльності, пов'язана із відносинами між класами, націями та іншими соціальними групами [6, с. 507]. Також політика визначається як сфера діяльності, яка пов'язана з розподілом і здійсненням влади всередині держави та між державами. Відповідно політика поділяється на внутрішню та зовнішню [7, с. 797].

В історії політику розуміють як наміри, цілі і спосіб дій правителів, їх оточення, переважно майстерно приховані ними [8, с. 228].

У політології «політика» розглядається як соціальна діяльність у політичній сфері суспільства, що спрямована головним чином на досягнення, утримання, зміцнення та реалізацію влади [9, с. 208].

Політика – це мистецтво управляти державою, мистецтво можливого. Вона пов'язана з формуванням влади та її інститутів. В основі політики лежать індивідуальні, групові, суспільні інтереси [10, с. 7]. Політика – це особлива система взаємовідносин між державою, класами, націями, партіями, суспільними групами й іншими соціальними утвореннями з приводу влади, суверенітету, прав і свобод народів, особистості, гармонії закону та пріоритетності соціальних інтересів [11, с. 3]. На думку К. Гаджиева, політику можна визначити як державне здійснення загального блага, однак при цьому припускаються недержавні і неполітичні форми здійснення загального блага [12, с. 99; 13]. Наведена позиція викликає інтерес, оскільки відображає еволюцію у поглядах на політику, яка відбулася останнім часом. Взагалі політика є центральною категорією політології, що зумовлює існування великої кількості її визначень, оскільки політика – це багатогранне явище, пов'язане з різноманітними сферами державного і суспільного життя.

У теорії державного управління також існують різні підходи до розуміння категорії «політика». Так, Б. Курашвілі характеризує політику як співробітництво або протиборство соціальних сил у суспільстві з приводу володіння державною владою та її використання [14, с. 66]. На думку Г. Атаманчука, політика – це сукупність цілей і завдань, що практично реалізуються державою, та засобів, що використовуються при цьому. Також саме в політиці в концентрованому вигляді відображається сутність держави [15, с. 52].

В юридичній енциклопедії термін «політика» визначається як система цілей та засобів їх досягнення тієї чи іншої держави у сфері внутрішнього і зовнішнього життя [16, с. 629]. У конституційному праві політика тлумачиться як ді-

яльність з керівництва та управління суспільством на основі публічної влади [17, с. 356; 18, с. 187].

Тривалий час у вітчизняній юридичній та політологічній літературі пріоритетним було спрощене розуміння сутності політики та політичних відносин, яке зводило їх лише до боротьби класів та панування класової волі. Така ситуація, зауважує О. В. Петришин, була обумовлена суб'єктивними та об'єктивними факторами, серед яких відзначають міфологізацію політичної ідеології, неструктурованість політичних інтересів, непрозорість політичного процесу тощо [19, с. 81].

У контексті проблематики громадянського суспільства О. Петришин пропонує розглядати політику як суспільну діяльність, зміст якої становлять організація, регулювання та контроль відносин між людьми, соціальними групами з точки зору загальнозначущих для суспільства тенденцій [19, с. 81]. Головною відмінністю такого розуміння є зумовленість суспільної діяльності загальнозначущими для суспільства ідеями, тенденціями, що характеризує громадянське суспільство.

А. Селіванов акцентує увагу ще на одному важливому аспекті. Виробляючи політику, держава раніше спиралася лише на власні ресурси впливу і недооцінювала роль права як інформаційно-психологічного стимулу для розвитку. Багато хто з державних діячів тепер розуміє, що без прямого зв'язку політики і права не можна досягти прогресу, про що переконливо свідчить неефективний досвід останніх років [20, с. 3]. Отже, політика має властивість втілюватися у право, закони, що означає перетворення в життя функцій держави і досягнення необхідних для людей соціально-економічних результатів, стимулів для духовної та культурної діяльності.

У сучасних умовах набула поширення і наукового визнання думка, що до політики можуть бути віднесені не тільки явища, які створюють політичну сферу. За таких умов «політичне» у традиційному розумінні проявляється як інтегративна якість [21, с. 265]. Отже, політика має складний, системний, інтегративний, динамічний характер.

Тісно взаємопов'язана з політикою політична сфера, яка є однією із самостійних сфер суспільства та державної діяльності. На думку А. Малишева, політична сфера – це частина суспільного життя, що включає всю систему взаємовідносин між державою, класами, соціальними верствами і групами, націями, партіями, громадськими об'єднаннями з приводу завоювання, утримання і використання влади [11, с. 4].

Політична сфера акумулює в собі все, що пов'язане з політикою, де визначальними є види і форми політичних відносин і політичної діяльності, організаційні структури, політичні цінності й політичні та правові норми, що лежать в основі політичного функціонування суспільства.

Аналіз вищезазначеного закладає фундамент та базові орієнтири для подальшого наукового опрацювання проблематики політичної функції держави.

У контексті вивчення цієї проблематики важливими є аналіз та систематизація існуючих в юридичній науці точок зору щодо визначення поняття «політична функція держави». Погляди дослідників на питання про виділення політичної функції держави як самостійної мають неоднозначний, а іноді полярний характер.

За радянських часів політична функція взагалі не виокремлювалася як самостійна функція держави. Окремі аспекти функціонування держави в політичній сфері, що висвітлювались в радянській юридичній літературі, мали неодно-

начний характер. Так, М. Черноголовкін у роботі «Теорія функцій соціалістичної держави» дав критичну оцінку точці зору Л. Загайнова, який залежно від сфер діяльності держави виділяв економічну, ідеологічну, охоронну та зовнішню функції держави [22, с. 121-123]. Л. Загайнов виключив із державної діяльності політику як її особливу сферу, обґрунтовуючи власну позицію тим, що кожна з відповідних чотирьох сфер діяльності держави є політичною [23, с. 20]. Звідси, на думку вченого, держава не може мати «чисто» політичної сфери діяльності та, як наслідок, «чисто» політичних функцій, оскільки будь-яка її функція є політичною.

Наводячи власні погляди на цю проблематику, М. Черноголовкін аргументував, що вищенаведене зовсім не виключає наявності політичної сфери як однієї із специфічних сфер державної діяльності та особливих політичних функцій у держави [22, с. 122]. У той же час, на думку дослідника, виокремлення охоронної сфери діяльності держави є невиправданим, оскільки ця сфера є частиною політичної діяльності держави.

Підтримуючи ці аргументи, М. Жигульонков зазначає, що охоронний аспект присутній і в економічних, і в ідеологічних функціях держави, тому виділення охоронної функції в цій класифікації порушує правила логіки, відповідно до якого елементи класифікації повинні взаємовиключати один одного [24, с. 13]. Цю позицію підтримують В. Афанасьєв, В. Лазарєв та інші науковці [25, с. 285]. Такий підхід є виваженим та найбільш прийнятним до розуміння системи об'єктних функцій Української держави.

На еволюцію теорії функцій Радянської держави вплинули дві основні фази її розвитку – період диктатури пролетаріату і період загальнонародної держави. Діяльність держави в політичній сфері також зазнала істотних змін – від функ-

ції придушення опору експлуататорських класів, функції охорони радянського суспільного і державного ладу, прав і свобод трудящих, функції охорони соціалістичної власності, прав та законних інтересів радянських громадян, правопорядку, правоохоронної функції до політичної функції сучасної Української держави.

На думку В. Погорілка, назви функцій Радянської держави свідчили значною мірою про перекручення фактичного змісту діяльності держави. Так, назва політичної функції правоохоронною функцією держави свідчила про відсторонення держави від вироблення внутрішньої і зовнішньої політики, про охорону, насамперед, державних інтересів, їх примат над особистими, приватними інтересами. Державі відводилась у політиці переважно роль охоронця державного і суспільного ладу та інших інститутів [26, с. 84]. З цього приводу В. Котюк зазначає, що проблема, ймовірно, була складнішою, оскільки в радянській літературі не проводився аналіз політичної, економічної, культурної (духовної) функцій держави у зв'язку з виробленням і реалізацією самої політики, цензурою, жорсткими рамками наукових досліджень, що були обмежені директивами КПРС тощо [27, с. 302].

Система основних функцій Української держави значною мірою відрізняється від системи функцій колишнього СРСР та УРСР як у зв'язку зі зміною природи, характеру нашої держави, державного ладу, так і у зв'язку із певними зрушеннями в теорії функцій держави, зокрема у вітчизняній науковій правовій думці.

Перш ніж розглядати ступінь наукової розробки політичної функції держави в юридичній науці, доцільно проаналізувати її з точки зору політологічних, управлінських аспектів, що забезпечить глибоке, всебічне та об'єктивне дослід-

дження такої складної категорії, як політична функція Української держави.

У політології політичну функцію держави здебільшого пов'язують із здійсненням політичної влади. Політична функція держави, зазначають П. Шляхтун, М. Павлов, Л. Герасіна, містить визначення програмно-стратегічних цілей і завдань розвитку суспільства, забезпечення функціонування політичної системи, політичної стабільності, вироблення політичного курсу, який би поділяли якнайширші верстви суспільства [28, с. 256; 29, с. 105]. На підставі цих визначень можна констатувати, що ефективність функціонування держави в політичній сфері залежить, насамперед, від розроблення та здійснення програм політичного (внутрішнього та зовнішнього) розвитку України.

У науці державного управління політичну сферу діяльності держави називають особливою. Діяльність держави в зазначеному напрямі реалізується у формі державного управління шляхом здійснення політико-адміністративних функцій [30, с. 212]. Г. Атаманчук та О. Оболенський вважають, що політична функція – це функція забезпечення цілісності того суспільства, формою якого виступає конкретна держава [15, с. 48; 31, с. 418]. Автори виходять з того, що кінцевою метою політики в об'єктивному сенсі є створення умов для стабільного та гармонійного розвитку суспільства. Д. Зеркін, В. Ігнатов у політичній сфері виокремлюють такі функції держави: 1) забезпечення єдиної державної влади в суспільстві; 2) управлінська функція; 3) інтегративна функція [32]. Н. Нижник, В. Лемак характеризують політичну функцію Української держави як діяльність, спрямовану на реформування самої державної влади, її органів, інших інституцій демократичної політичної системи [33, с. 82-83]. Отже, сучасні підходи російських та вітчизняних учених на по-

літичну функцію держави умовно можна поділити на дві групи. Перша група наукових підходів ґрунтується на констатації факту наявності політичної функції держави як відносно самостійної в системі об'єктних функцій і розумінні того, що її наукове опрацювання перебуває на початковій стадії. Прихильники другого підходу взагалі не виокремлюють політичну функцію держави як самостійну об'єктну функцію, а напрями діяльності держави в політичній сфері розглядають у межах інших функцій.

Політична функція держави як відносно самостійна об'єктна функція розглядається в роботах як зарубіжних, так і вітчизняних учених. Так, В. Лазарев характеризує політичну функцію держави як забезпечення державної і суспільної безпеки, соціальної та національної згоди, охорони суверенітету держави від зовнішніх посягань тощо [34, с. 335]. Аналогічної точки зору дотримуються і вітчизняні дослідники О. Варич [35, с. 38], О. Зайчук, Н. Онищенко [36, с. 73], Т. Шкляр [37, с. 65], виключаючи із її складових придушення опору протиборчих соціальних сил, що було характерним для радянського періоду. До того ж О. Варич називає політичну функцію держави функцією безпеки. Аналіз зазначених поглядів свідчить про прихильність авторів до правоохоронного аспекту розуміння змісту політичної функції держави. У такому контексті зміст цієї функції, насамперед, полягає у створенні сприятливих умов для охорони конституційного ладу, правопорядку тощо та майже не пов'язаний із творчою, позитивною діяльністю держави, зокрема виробленням, здійсненням, гарантуванням внутрішньої і зовнішньої політики тощо.

На думку В. Ковальського, А. Колодія, С. Лисенкова, О. Скакун, О. Тихомирова та інших авторів, політична функція

полягає у формуванні та здійсненні внутрішньої політики держави, регулюванні сфери політичних відносин, створенні найсприятливіших умов для здійснення народовладдя [38, с. 105; 39, с. 47; 21, с. 285]. Підтримуючи наведену позицію, В. Сухонос зазначає, що політична функція передбачає не тільки розробку внутрішньої політики держави, регулювання сфери політичних відносин, але й забезпечення політичної стабільності, ефективне здійснення владних повноважень тощо [40, с. 178].

Політична функція, зазначає В. Чиркін, насамперед пов'язана з регулюванням політичних відносин соціальних та інших груп населення, політичних партій та інших об'єднань, установленням певних правил «політичної гри» (недопущення насильницьких дій, заборона створення таємних та озброєних об'єднань, правила проведення політичних демонстрацій, установлення порядку проведення виборів державних органів і референдуму, реалізації політичних прав громадян тощо) [41, с. 202-203; 42, с. 136]. Аналіз цієї точки зору дає змогу вважати, що закріплення політичної функції в конституції держави спрямоване на створення дієвих механізмів впливу на державну владу, створення умов конкурентності для участі в здійсненні державної влади.

Л. Морозова, характеризуючи політичну функцію держави, зауважує, що всі функції мають політичний характер, однак у сфері політичних відносин діє ціла система політичних інститутів, установ, державних та інших органів, через які здійснюється безпосередній вплив державної влади, у тому числі забезпечення народовладдя [1, с. 74]. Складовими елементами змісту політичної функції, на думку Л. Морозової, є: 1) реалізація волевиявлення народу у формі законодавства (правотворчості) та в інших державних рішеннях; 2) забезпечення

державного суверенітету; 3) створення умов для самоорганізації та самоуправління народу, для формування демократичного громадянського суспільства; 4) офіційне представництво суспільства. Разом з тим здійснення функції забезпечення народовладдя передбачає наявність правових відносин між державою і суспільством, залежність держави від суспільства та відповідальність перед ним; 5) захист конституційного ладу, що реалізується як спеціальними органами, так і безпосередньо народом шляхом здійснення права на опір будь-якій спробі насильницької зміни або скасування існуючого конституційного ладу [1, с. 75; 43, с. 103]. Наведена позиція має наукову цінність для розвитку теорії політичної функції держави, оскільки Л. Морозова є одним з перших сучасних дослідників, виокремивших політичну функцію як самостійну об'єктну функцію та запропонувавши власну інтерпретацію її змісту.

Розгалужено політичну функцію держави розглянув також В. Ткаченко, який акцентував, що цей напрям діяльності посідає важливе місце серед внутрішніх функцій та спрямований на забезпечення народовладдя, розвитку демократичних форм і інститутів, урегулювання політичних конфліктів [44, с. 74]. Дослідник зазначає, що діяльність держави із здійснення політичної функції складна, багатогранна і, по суті, створює умови для ефективного виконання інших функцій. При виконанні політичної функції держава з усього спектра політичних інтересів обирає найсуттєвіші. Важливим моментом у розумінні політичної функції в демократичній державі, на думку В. Ткаченка, є те, що функція з охорони прав і свобод людини та громадянина є її безпосереднім продовженням [44, с. 75]. Зокрема, він наголошує, що в її основі лежить політика визнання людини найвищою соціальною цінністю, невідчужува-

ності та непорушності її основних конституційних прав і свобод.

У юридичній літературі також є спроби дослідження політичної функції держави через виокремлення системи функцій держави в політичній сфері. Так, В. Котюк, В. Сердюк та інші вчені до внутрішніх функцій у політичній сфері відносять: 1) охорону і захист конституційного ладу, законності й правопорядку; 2) створення умов та інститутів для розвитку народовладдя, для функціонування безпосередньої та представницької демократії; для вільного волевиявлення і врахування інтересів різних соціальних груп суспільства; 3) забезпечення умов для розвитку і функціонування політичної системи суспільства; 4) забезпечення умов для збереження і розвитку національної самобутності і корінної нації – національних меншин, а в цілому всіх націй [27, с. 296; 45, с. 23].

У свою чергу, П. Рабінович систематизував внутрішні завдання і функції держави соціально-демократичної орієнтації у політичній сфері. На думку дослідника, завданням є створення умов для формування і діяльності органів державної влади на засадах демократії, тобто відповідно до безперешкодного волевиявлення більшості народу в умовах вільної діяльності різноманітних громадських об'єднань. Функціями держави в політичній сфері є демократизаторська, національно-забезпечувальна, охоронна. Відповідно демократизаторська функція полягає в створенні демократичних умов, інститутів для вільного волевиявлення і врахування інтересів різних соціальних груп, зокрема, для діяльності різноманітних політичних партій та інших громадських об'єднань; змістом національно-забезпечувальної функції є забезпечення умов для збереження і розвитку національної самобутності корінної та всіх інших націй, що про-

живають на території держави; охоронна функція спрямована на охорону і захист державно-конституційного ладу, законності та правопорядку [46, с. 46-47]. Подібної позиції дотримуються Ю. Левенець та ін. [47, с. 50].

Певні позитивні зрушення в дослідженні політичної функції почали відбуватися з появою дисертацій, присвячених проблемам функціонування сучасної держави. Але концептуального узагальнення та ґрунтовного аналізу цієї функції все ж таки не здійснено, тому що її зміст та призначення розкривалися лише в межах характеристики інших об'єктних функцій держави [48; 35; 49-52].

Так, на думку П. Онопенка, політична функція – це напрямки діяльності держави з вирішення політичних потреб суспільного життя за допомогою політичної системи, що передбачає участь держави в її створенні, організації функціонування, охороні [51, с. 23]. Дослідник зазначає, що політична функція держави тісно взаємопов'язана з іншими функціями (економічною, соціальною, екологічною), тому що здійснення однієї функції зумовлює дію іншої і навпаки. До того ж, учений пропонує виокремлювати внутрішні організаційні політичні функції держави, внутрішні охоронні політичні функції держави, зовнішні організаційні політичні функції держави та зовнішні охоронні політичні функції [51, с. 37-50]. Такий підхід не отримав належної підтримки в юридичній науці, тому потребує подальшого наукового опрацювання, важливою умовою при цьому є його обґрунтованість та ясність класифікаційних критеріїв.

Отже, проведений аналіз дає змогу, з одного боку, констатувати неоднозначну варіативність визначення поняття «політична функція держави», з іншого – дає змогу визначити пріоритетні орієнтири наукового пошуку, здійснити уза-

гальнення цієї проблематики та здійснити спробу її авторської інтерпретації.

На підставі проведеного дослідження можна зробити такі висновки:

1. Політична функція Української держави – це загальні, об'єктивно необхідні, нормативно визначені напрями та види її діяльності з регулювання сфери політичних відносин, вироблення, реалізації й гарантування внутрішньої і зовнішньої політики держави, створення умов та інститутів для розвитку народовладдя, забезпечення умов для розвитку і функціонування політичної системи суспільства, створення механізмів досягнення політичної стабільності та забезпечення національної безпеки з метою формування громадянського суспільства і розбудови демократичної, соціальної, правової держави.

2. Політична функція держави є відносно самостійною об'єктною функцією держави. У сучасних державотворчих процесах, в умовах проведення конституційної реформи вирішальне значення політичної діяльності та політики взагалі може стати визначальним для подальшого економічного, соціального, екологічного і культурного розвитку. Політична функ-

ція держави є фундаментом для створення сприятливих умов визначення основних засад державної політики у сфері економіки, культури, соціального розвитку, охорони навколишнього природного середовища тощо. Вона створює в суспільстві певний клімат, що сприяє розвитку інших напрямів діяльності держави.

3. Політична функція держави відрізняється значною динамічністю та гнучкістю щодо врегулювання відносин, які виникають в економічній, соціальній, культурній та інших сферах суспільного життя. Усі сторони суспільного життя взаємодіють з політикою.

4. Інтегративний характер політичної функції держави. До політики можуть бути віднесені не тільки явища, які створюють політичну сферу. Будь-яка політична діяльність має соціальний характер, впливає на все суспільство в цілому. У цьому аспекті до політики належать й інші явища, що визначаються суспільними інтересами, – економічна, соціальна, культурна та інші сфери. За таких умов «політичне» у традиційному розумінні проявляється як інтегративна якість.

Література

1. *Морозова Л. А.* Функции государства / Л. А. Морозова // Теория государства и права : учеб. / под ред. В. К. Бабаева. – М. : Юристъ, 2003. – 592 с.
2. *Морозова Л. А.* Теория государства и права : учеб. / Л. А. Морозова. – М. : Юрист, 2004. – 414 с.
3. *Чиркин В. Е.* Основы государственной власти : учеб. пособие / В. Е. Чиркин. – М. : Юристъ, 1996. – 112 с.
4. *Ожегов С. И.* Словарь русского языка: 70 000 слов / [под ред. Н. Ю. Шведовой]. – [22-е изд., стер.]. – М. : Рус. яз., 1990. – 921 с.
5. Новий тлумачний словник української мови / уклад. В. Яременко, О. Сліпушко. – 2-ге вид., випр. – К. : Аконт, 2006. – Т. 2 : Л-О. – 926 с.
6. Философский энциклопедический словарь. – М. : Советская энциклопедия, 1983. – 839 с.
7. *Тарасов В. С.* Политика / В. С. Тарасов // Всемирная энциклопедия: Философия / глав. науч. ред. и сост. А. А. Грицанов. – М. : АСТ, Мн. : Харвест, Современный литератор, 2001. – 1312 с.

8. Халипов В. Ф. Кратология – наука о власти: Концепция / В. Ф. Халипов // Российская муниципальная Академия. – М. : Экономика, 2002. – 367 с.
9. Политологический словарь : в 2 ч. – М. : Луч, 1994. – Ч. 1. – 260 с.
10. Політична система сучасної України: особливості становлення, тенденції розвитку : [навч. посіб. для студ. вищ. закл. осв.] / за ред. Ф. М. Рудича. – К. : Парламентське вид-во, 2002. – 327 с.
11. Малышев А. Ю. Современная российская государственность : учеб. пособие / А. Ю. Малышев. – Новосибирск : СибАГС, 1999. – 240 с.
12. Гаджиев К. С. Политическая наука : учеб. пособие для ВУЗов / К. С. Гаджиев. – М. : Международные отношения, 1995. – 397 с.
13. Гаджиев К. С. Политология : учеб. для вузов / К. С. Гаджиев. – М. : Логос, 2001. – 488 с.
14. Курашвили Б. П. Очерк теории государственного управления / Б. П. Курашвили ; отв. ред. М. И. Пискотин. – М. : Наука, 1987. – 294 с.
15. Атаманчук Г. В. Теория государственного управления : курс лекций / Г. В. Атаманчук. – М. : Юрид. лит., 1997. – 398 с.
16. Співак В. М. Політика / В. М. Співак // Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. Ю. С. Шемшученко (гол.) та ін. – Т. 4 : Н-П. – К. : Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2002. – 720 с.
17. Шляхтун П. П. Конституційне право : словник термінів / П. П. Шляхтун. – К. : Либідь, 2005. – 568 с.
18. Наливайко Л. Р. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права (Explanatory Terminological Dictionary on Constitutional law) / Л. Р. Наливайко, М. В. Беяева. – 2-е вид. допов. – Запоріжжя : Дніпровський металург, 2010. – 304 с.
19. Петришин О. В. Становлення громадянського суспільства як передумова формування правової державності України / О. В. Петришин // Конституційно-правові засади становлення української державності / В. Я. Тацій, Ю. М. Тодика, О. Г. Данильян та ін. ; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Тодики. – Х. : Право, 2003. – С. 71-89.
20. Селіванов А. Політичні рішення Верховної Ради України та їх вплив на правове регулювання суспільних відносин / А. Селіванов // Право України. – 2005. – № 12. – С. 3-6.
21. Наливайко Л. Р. Державний лад України: теоретико-правова модель : монографія / Л. Р. Наливайко. – Х. : Право, 2009. – 600 с.
22. Черноголовкин Н. В. Теория функций социалистического государства / Н. В. Черноголовкин. – М. : Юрид. лит., 1970. – 215 с.
23. Загайнов Л. И. Экономические функции советского государства / Л. И. Загайнов. – М. : Юрид. лит., 1968. – 263 с.
24. Жигуленков М. В. К вопросу о классификации функций государства / М. В. Жигуленков // Право и политика. – 2002. – № 8. – С. 16-20.
25. Лазарев В. В. Государство: новые подходы к сущности, функциям, типологии / В. В. Лазарев // Общая теория права и государства : учеб. для юрид. вузов / под ред. В. В. Лазарева. — [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Юристъ, 1997. – С. 273-301.
26. Погорілко В. Ф. Загальні засади конституційного ладу України / В. Ф. Погорілко // Конституційне право України : [підруч. для студ. вищ. юрид. закл. і фак.] / за ред. В. Я. Тація, В. Ф. Погорілка, Ю. М. Тодики. – К. : Український центр правничих студій, 1999. – С. 63-103.
27. Котюк В. О. Загальна теорія держави і права : навч. посіб. / В. О. Котюк. – К. : Атіка, 2005. – 592 с.
28. Шляхтун П. П. Політологія (теорія та історія політичної науки) : підруч. / П. П. Шляхтун. – К. : Либідь, 2002. – 576 с.
29. Політико-правові інститути сучасності: структура, функції, ефективність : [монографія] / За заг. ред. М. І. Панова, А. М. Герасіної. – К. : Ін Юре, 2005. – 384 с.

30. *Малиновський В. Я.* Державне управління : навч. посіб. / В. Я. Малиновський. – 2-ге вид., допов. та переробл. – К. : Атіка, 2003. – 576 с.
31. Державне управління та державна служба : словник-довідник / укл. О. Ю. Оболенський. – К. : КНЕУ, 2005. – 480 с.
32. *Зеркин Д. П.* Основы теории государственного управления : курс лекцій / Д. П. Зеркин, В. Г. Игнатов. – Ростов н/Д : МарТ, 2000. – С. 36-36.
33. *Нижник Н. Р.* Постсоціалістична держава: теоретико-правові проблеми : монографія / Н. Р. Нижник, В. В. Лемак. – Ужгород, вид-во УжНУ, 2003. – 104 с.
34. Общая теория государства и права : учеб. / под ред. В. В. Лазарева. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Юристъ, 2001. – 520 с.
35. *Варич О. Г.* Економічні функції сучасної держави: природа, зміст, тенденції розвитку в Україні: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / О. Г. Варич. – К., 2006. – 209 с.
36. *Зайчук О. В.* Сутність і призначення держави / О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко // Теорія держави і права. Академічний курс : підруч. / [за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко]. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – С. 59-73.
37. *Шкляр Т.* Функції сучасної держави: поняття та проблеми класифікації / Т. Шкляр // Підприємництво, господарство і право. – 2004. – № 11. – С. 61-65.
38. Теорія держави і права : підруч. / С. Л. Лисенков, А. М. Колодій, О. Д. Тихомиров, В. С. Ковальський / За ред. С. Л. Лисенкова. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 448 с.
39. *Скакун О. Ф.* Теорія держави і права : [підруч. для студ. вищ. навч. закл.] / О. Ф. Скакун. – стер. вид. – Харків : Консум, 2008. – 656 с.
40. *Сухонос В. В.* Теорія держави і права : навч. посіб. / В. В. Сухонос. – Суми : Університетська книга, 2005. – 536 с.
41. *Чиркин В. Е.* Современное государство / В. Е. Чиркин. – М. : Международные отношения, 2001. – 416 с.
42. *Чиркин В. Е.* Государственное и муниципальное управление : учеб. / В. Е. Чиркин. – М. : Юристъ, 2003. – 320 с.
43. *Морозова Л. А.* Функции Российского государства на современном этапе / Л. А. Морозова // Государство и право. – 1993. – № 6. – С. 98-108.
44. *Ткаченко В. Д.* Функції держави / В. Д. Ткаченко // Загальна теорія держави і права : [підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. освіти] / [М. В. Цвік, В. Д. Ткаченко, Л. Л. Богачова та ін.] ; за ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. – Харків : Право, 2002. – 432 с. – С. 68-84.
45. *Сердюк В.* Еволюція функцій держави в процесі розвитку суспільства / В. Сердюк // Юридична Україна. – 2006. – № 12. – С. 21-27.
46. *Рабінович П. М.* Основы загальної теорії права та держави : навч. посіб. / П. М. Рабінович. – 6-е вид. – Х. : Консум, 2002. – 160 с.
47. *Левенець Ю. А.* Держава у просторі громадянського суспільства / Ю. А. Левенець. – К. : Освітня книга, 2006. – 272 с.
48. *Бермічева О. В.* Соціальна функція держави в Україні: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / О. В. Бермічева. – Харків, 2002. – 202 с.
49. *Джураева О. О.* Функції сучасної держави: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / О. О. Джураева. – Одеса, 2006. – 220 с.
50. *Мотиль І. І.* Становлення та розвиток внутрішніх функцій Української держави: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / І. І. Мотиль. – К., 2007. – 207 с.
51. *Онопенко П. В.* Правоохоронні функції Української держави: зміст і реалізація : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / П. В. Онопенко. – К., 2005. – 204 с.
52. *Падалко Г. В.* Функції держави у сфері місцевого самоврядування в Україні: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Г. В. Падалко. – К., 2007. – 190 с.